

Социално конструиране на понятието за нация от мултикултурна перспектива

Силва Станиславова Ганева

Social construction of the concept of nation from a multicultural perspective:

The article discusses salient characteristic features of the concept of the nation, as viewed by researchers of different nationality. It concludes, that the origin of the researcher matters, and he/she defines the nation under the impact of the socially constructed ideas about the nation, which have emerged in the society within which the researcher has been socialized.

Key words: social construction, nation

ВЪВЕДЕНИЕ

И в 21 век сме свидетели както на присъединяване на нации към Европейския съюз, така и на опити за формиране на нови национални държави в рамките на Европейския съюз. Това доказва за пореден път както виталността, така и (зло)употребите, на които е подложена нацията като социално-политически феномен. От гледна точка на изследванията в политическата наука е установено, че понятието се разбира по различен начин в различните епохи. По-малко са изследванията, фокусирани върху различните интерпретации на нацията с оглед на националната идентичност на изследователя. В тази статия ще направим опит да сравним изследователски подходи и да направим изводи с оглед на националността на съответните учени. Нашата хипотеза е, че разликите в дефинирането на нацията се дължат на различното социално конструиране на понятието за нация в обществата, в които са се социализирали различните изследователи.

КУЛТУРНО МНОГООБРАЗИЕ ОТ СОЦИАЛНИ КОНСТРУКТИ ЗА НАЦИЯТА

Нацията се отнася към онези феномени, които са най-недостъпни за дефиниране. Тя не е нито вещ, нито само човешка представа. Към нея имат отношение всички елементи на психичното — нагласи, емоционалност, воля, действие, памет. Както е известно, съществува изключително широка гама от схващания за нацията — от крайно обективистки до крайно субективистки.

Правени са безброй опити нацията да бъде дефинирана чрез едни или други общи признаци, които са емпирично установими чрез средствата на обективното научно изследване. Такива са например: общност на територията, на произхода (етноса), на езика, на религиозния живот, на историята, на културата. Впрочем не във всички случаи „същността“ е емпирично установима и научно доказуема. Чистотата на етносите е мит, а не достоверен факт. От друга страна, всеки общ признак (напр. език, бит, фолклор и т. н.) скрива, маскира различия, които съществуват по несъмнено обективен начин. Къде обаче ще мине демаркационната линия при националното обособяване, не е априори ясно. Различието в рамките на даден общ признак (напр. в общността на езика) може да се окаже основен национално идентификационен признак. Същата неустановеност и неяснота на границите, характеризиращи различните нации, може да бъде установена и в сферата на бита, фолклора и т. н. Следователно никакъв обективно установим от науката общ признак не би могъл да се превърне в абсолютен критерий на националното обособяване — всеки такъв признак крие неизчерпаеми от теоретична гледна точка възможности за обособяване и парциално идентифициране, доколкото всяка обща черта крие в себе си безкраен, неизчерпаем резервоар от различия. Никак не е странно, че поне някои от тях действително се реализират като идентификационни доминанти в рамките на определен социален контекст.

Както не съществува общ признак, който сам по себе си би бил достатъчен за научното дефиниране на феномена нация, така не може да бъде установен и набор от признаци, който би дал ключа за разрешаването на този проблем. В различните случаи установяваме несъвпадащи комбинации от признаци, без да е възможно да се очертае каквото и да било общо правило. Безкрайното вариране на различията в рамките на един признак се съчетава със също такова вариране при другите признаци и по този начин получаваме умножаване на теоретично безкрайно вариращото, повдигането му на по-висока степен.

Многото възможни вариации на един установим със средствата на науката признак, както и по-голямата безкрайност от вариации при различните признаци показват, че анализът на феномена нация не може да се вмести в рамките на позитивизма и не може да стъпи на „обективни“ парадигми.¹⁷⁵

Бенедикт Андерсън с неговата, станала вече класическа дефиниция е може би най-добрата отправна точка на съвременната дискусия за нацията. Според него нацията е въобразена политическа общност – въобразена и с граници, и със суверинитет. Нацията е въобразена, защото макар членовете дори и на най-малката нация да не се познават помежду си и никога да не са се срещали, във всеки от тях е жива **представата** за общност. Дори и най-голямата нация, включваща милиони човешки същества, си има граници и отвъд тези граници са разположени **други нации**. Нацията е въобразена със суверинитет, защото представата се нация се утвърждава в специфичен исторически контекст, в който **суверинитетът** се отнема от монарха и се пренася към народа, т.е. когато Европа се разделя с абсолютната власт на монархическата институция. Нацията се въобразява като **общност**, защото независимо от неравенството и йерархията, които са присъщи за общността, нацията винаги е мислена като **силно, хоризонтално другарство**.¹⁷⁶

В латински *nation* означава „пол“, „народ“, „корен“. В модерното си значение нацията е една осъзната и желана политическа общност, която всъщност в много от случаите се формира от едно мнозинство от населението с еднакъв език и еднакви етно-културни белези, но освен това може да поема и групи население, различаващи се в етно-културно отношение, говорещи различен език, които обаче се отъждествяват с тази общност. В по-широк смисъл нацията всъщност обединява волята за постоянна политическа интеграция. Съществен белег на нацията е общата история. Освен това понятието за *държавна нация*, възникнало с Великата френска революция, в края на 18-ти век в Централна и Източна Европа се е развила представата за *културна нация* (Ф. Майнеке) в смисъла на етническа и езикова общност, разпростираща се в различни държавни общности, като напр. Германия, Австрия и немскоговорящите райони на Швейцария. Понятието нация в днешния си смисъл е тясно свързано с хода на историята на модернизма като направление към края на 19 век. В университетите през Средновековието насока за понятието нацията в смисъла на „студентска корпорация на национална основа“ е бил регионалният произход на учителите и студентите. По-нататъшно доразвиване понятието преживява през 19 век в освободителните войни срещу наполеоновото господство и във хода на революционните движения от 1848 г. В Германия през 20 век, във времето на нацисткия режим, понятието нация се е използвало за пропагандски цели. След Втората световна война процесът на деколонизация на Африка и Азия е бил свързан с понятието нация. Сложността и проблематиката на тази идея в по-ново време се проявява в разпадането на стари и възникването на

¹⁷⁵ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

¹⁷⁶ Андерсън, Б., Въобразените общности, Размишления върху произхода и разпространението на национализма, София 1998, с. 21-22

нови политически общности на територията на бивша Югославия и залеза на СССР.¹⁷⁷

Появата на нациите е историческо явление, все още незавършило в цял свят, което от Европа се разпростира върху останалите континенти. То е резултат от „въвлечане на широките народни маси в политическия живот“ във втората половина на XIX век. Превръщането на народите в нации и на държавите в национални довежда до решително засилване на творческото начало в техния живот за сметка на оцеляването.¹⁷⁸ Ив. Кацарски пише, че според „Уилсън Европа е трябвало да бъде реорганизирана така, че в нея да съществуват само националните държави и всяка народност да стане „нация“ в истинския (според англосаксонското разбиране) смисъл на думата, сиреч Държава“. Ала, вместо множество национални държави в Европа, след Първата световна война изникнали множество „империи“-наподобяващи току-що унищожената Австро-Унгарска империя, т.е. „държави, които обхващат няколко народности и при това с преобладаване във всяка от тях на една народност“.¹⁷⁹

В същото време „бива провъзгласен и принципът за зачитане правата на „националните малцинства“, което предполага че и те имат право на „национално самоопределяне“. На този принцип се противопоставя идеята още от Макиавели доктрина за „държавния разум“, позволяваща с правото на силата тези тежнения да бъдат потиснати и съответните народности (националните малцинства) да бъдат или асимилирани - постепенно или насила, или масово изгонени като „чужденци“.¹⁸⁰

Типичен пример за псевдонация, всъщност „малка империя“, непостигнала реално духовно и културно единство, е Югославия, която, опитвайки се да се прадстави за национална държава, записва в параграф трети от своята конституция следното: „държавният (званичан) език на Кралството е сръбско-хърватско-словенски език“. Така, подобно на Австро-Унгария, която била „двуединна монархия“, след като в кралство Югославия влизало освен Хърватско и Словенско, консеквентно би било да се говори - „по аналогия със сръбско-хърватски език, и за сръбско-хърватско-словенски“. Получава се нещо като „триединна“ монархия, но според официалната догма Югославия била „единна“ национална държава, населена от „триименния“, а значи и „триединния“ народ.

През 1939 г. в „Що е нация?“ Бицили напомня, че нито общият език, нито наличието на суверенитет са определящи признаци за съществуването на нация, а наличието на единна „духовна общност“. В Швейцария се говорят четири езика (немски, френски, италиански и ретроромански) и съществуват три отделни културни духовни общности - немска, френска и италианска (ретророманският език е италиански диалект). И въпреки това съществува държавообразувана нация, която си е създала и духовно единство.

Или, може да приемем мнението на И. Кацарски, че превръщането на европейските народи в нации се свързва с три вида факти. „Първо - вътрешно-политически: демократизация на европейските държави, вкореняване на конституционния режим и всеобщото гласоподаване; свобода на словото и разпространение на периодическия печат, организация на политическите партии“, правото на митинги и лиги (съюзи). „Второ - социално-икономически: прираст на народонаселението, индустриализация и урбанизация,(...)прогрес на техниката,(...). Трето-новият натиск на Европа над извън-европейския свят(...)“¹⁸¹

¹⁷⁷ <http://www.wissen.de/lexikon/nation>

¹⁷⁸ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

¹⁷⁹ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

¹⁸⁰ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

¹⁸¹ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

Що се касае до запазването на суверенитета като незадължителен белег за нация, то се изследва, от една страна, съдържанието на суверенитета като външен (правото на война и мир, върховните решения, самостоятелна политика, самоопределение и независимост по отношение на други нации), и вътрешен суверенитет - свобода на словото и печата, на мненията, на личния живот, свобода на личността и нейните права, на политическите партии, на религиозните възгледи и вяра, право на протест и сдружения, на митинги и съюзи, стопанска инициатива, без спъващи я етатистки намеси, свобода за законната частна собственост.

През 1932 г. в статията си „U.S.E.“ (Европейски Съединени Щати?), Бицили обсъжда плана, развит в меморандума на Бриан за „организация на режим на федерален европейски съюз“ въз основа на „абсолютен суверенитет“ на отделните европейски „щати“ (държави), където се отбелязва, че и в този план, както и за създателите на Лигата на нациите, понятието „нация“ се отъждествява с това за суверенна „държава“. От горните съждения, можем да извлечем следната дефиниция за нация: „Общество със запазен суверенитет представлява Нация“. „Нацията“ не е нито в общия език, нито в суверенитета, а е една духовна общност, която може да съществува преди или след сдобиването или загубата на държавен суверенитет (вътрешен и външен). Това засяга всички „малки нации“ в Европа.

Когато в своя план „Паневропа“ граф Куденхове-Калерги развива идеята за „европейската нация“ като Европейски съединени щати, той изхожда от аналогията с „големите нации“ в Европа и Америка (Германия, САЩ), създали се от обединение на федеративни начала на „малките нации“ (отделните щати, отделните германски градове държави, херцогства, курфюрства...). Конструирайки една нова „паневропейска“ нация, граф Калерги поставя въпроса за отношението на единната култура към историческите национални култури и за отношението на местните „провинциални“ култури в рамките на всяка историческа Нация към националната ѝ култура“.

Разбирането за нация зависи от културата на средата, в която се извършват процеси на социално конструиране.

Немскоезична гледна точка

В **германската** научна литература съществуват изразите "Staatsnation и Kulturnation: нация, която е рожда на държавността, и нация, която е носител на една и съща култура и която може да съществува и запазва своята индивидуалност и без членовете ѝ да бъдат обединени в структурите на държавата. Обръщайки внимание върху това как германците осмислят понятието „нация“, е уместно да се спомене непрекъснатият стремеж към обединение на нацията, продиктувано от историческите събития. Немските националисти считат, че в Германия се корени древният немски етнос. Преди около два века Фихте, в обръщение към германската нация, е казал, че германците са длъжни сами да управляват собствената си история. През ХХ в. идеологията на националсоциализма включва много елементи на крайния национализъм. Нацистите считали, че Германия следва да разшири границите си, за да обхване цялата територия, населявана от немци, но след поражението във войната Германия се отказва от тези си намерения. До началото на ХХI в. например гражданство в Германия се е давало само на етнически германци, а другите имигранти са се сблъскали с редица трудности при получаване на гражданство. При проведеното през 2009 г. проучване близо 80 % от всички анкетирани заявяват, че са горди от факта, че са германци.

Трудове по въпроса за нациите е издал немският учен д-р Улрих Бек. Бек застава твърдо зад принципа, че „най-големият враг на нациите е национализмът“. Интересна е немската концепция за историята и по-специално в частта си за разбирането за нация на Хердер и Хегел. Хердер е известен като значителна

фигура в немската литература и философия, религиозен мислител и социолог. "Популизъм може би е най-подходящата дума за обозначаване на Хердеровите идеи. Не просто защото сродната дума "национализъм" е погрешна, а защото думите нация, nation, nazione наваяват по-неприятни асоциации, отколкото думите народ, reople, reuple или ropulo. Хердеровите Volk са "най-низшите, обикновените и членовете на масите". Когато говори за Volk, той има предвид техния език, песни и истории. Съответно, Хердер генерализира възгледите на Монтескьо от Духа на законите до идеята, че тези Volk създават свой собствен опит, свой специфичен свят. Доколкото това е изначален израз на тяхната обособеност, то има своя стойност - стойност, която е равна с всяка друга. "Всяка нация, пише той, има свой център на гравитация" (Цитирано по Spitz, 1955, p. 459) Всяка има свой собствен "дух", свой собствен "гений", свой собствен "характер" ".¹⁸² За Хегел "Народите" са и не са Хердеровите Volker. Центърът на Хердеровата концепция е наново приет от Хегел. Volk е "нация", която има общ език, и ние можем да говорим за "дух на народа". Всеки Volk освен това има специфичен "национален гений", чийто дух "конкретно проявява, манифестира всеки един аспект от неговото съзнание и воля - целия цикъл от неговата реализация. Неговата религия, неговата политика, неговата етика, неговото законодателство и дори неговата наука, изкуство и механични умения, всичко носи неговия печат".¹⁸³

Англоезична гледна точка

В английски език „a nation“ означава само народ, който притежава държавен суверенитет. Разбира се, съществуват множество източници, които дават определения или в тях се засяга проблематиката на нацията. Съществува тенденция за свързване на нацията с национализма. Така например в труда си Гелнър отделя повече място на явлението „национализъм“, отколкото на понятието нация.¹⁸⁴ Английският философ развива теория на национализма, която получава завършен вид в труда му „Нации и национализъм“. Той поставя в основата на обществото културата и организацията и определя национализма като „политически принцип“, според който културното сходство е основа на социалните връзки. Национализмът следва естественият ход на индустриалното общество, тъй като културата (и достъпността ѝ до широките маси) е задължителен фактор за възникването му. Национализмът се развива в държави с нация „титуляр“.¹⁸⁵ Същото може да се каже и за А. Смит, според когото факторите, свързани с определяне на националните идентичности, са разнообразни и са насочени както към културните, така и към религиозните условия.¹⁸⁶ Той прави задълбочени енциклопедични изследвания за връзката между предмодерните етнически общества и модерните нации. Смит атакува наложилото се модерно твърдение, според което „нациите са нови политически образувания, създадени от идеологията на национализма“.¹⁸⁷

Такъв подход би могъл да се обясни с факта, че калвинизмът оказва силно влияние във Великобритания. Появява се идеята за лична свобода и надеждата, че разпространението ѝ по целия свят предизвиква аналогии от сюжети за Библията. Точно тогава национализмът придобива форма, в която англичаните се отъждествяват с древния Израел.¹⁸⁸ През 1707 г. Англия се обединява с Шотландия и придобива облика на днешна Великобритания. През 1801 г. в състава ѝ влиза и

¹⁸² <http://www.uni-svishtov.bg/philosophy/fpss/Fpss5.htm>

¹⁸³ <http://www.uni-svishtov.bg/philosophy/fpss/Fpss5.htm>

¹⁸⁴ Gellner, E., *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell, 1983

¹⁸⁵ Gellner, E., *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell, 1983, p 17

¹⁸⁶ Smith, A. D., *National Identity*, Harmondsworth: Penguin, 1991, p 122

¹⁸⁷ Smith, A. D., *National Identity*, Harmondsworth: Penguin, 1991, p 122

¹⁸⁸ Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с. 11-22

Ирландия. До средата ХХ в. жителите на Великобритания, респективно на Британската империя, включваща и колониите, са поданици на краля. Към този факт тогава, а и до днес, англичаните се отнасят положително и с гордост, приемайки същевременно себе си като нация безпрекословно и неизменно свързана с Короната, самоидентифицирайки се с нея. Англичаните имат представа за нация, чрез която се разграничават от Европа. Впрочем, през последните години се издават и критични статии, свързани с прекаления национализъм в условията на глобализация.¹⁸⁹

Американците доскоро са избягвали да се наричат „нация“, понеже за тях това би било равнозначно на отричане суверенитета на отделните щати. В последно време, американците възприемат европейската терминология и започват да наричат себе си „нация“, като подразбират под тази дума в случая своето духовно единство и културната индивидуалност на Америка. В това определено има логика- ние можем да говорим за американска културна идентичност – както в социалната сфера, така и в сфери като например корпоративното дело или малкия бизнес. Както е добре известно, в ежедневното общуване са говори за американска кухня, американска музика, американска мечта, американска организационна култура и т.н. Може би, това позволява и идентификацията на нацията като идентификационен елемент и като начин на определяне на принадлежността на личността към определена идентичност.

Френскоезична гледна точка

В Политически речник, издаден във Франция, терминът нация се дефинира така: „Нация е вид общност, в която индивидите са обединени от една идентичност на базата на исторически, културни, езикови или религиозни фактори. Като политически субект, нацията е концепция, породена от създаването на големите европейски държави и се характеризира с организираност, както и географска обусловеност. Тя, също така, е юридическо лице, състояща се от хора, управлявани от една и съща Конституция.“¹⁹⁰ Както е видно, в случая се дава доста пълно и обхватно понятие, свързано с нацията – при това в различни аспекти – засягат се както основните фактори, които определят националната идентичност, така и политическия аспект на понятието- а именно, управлението на националната общност. Разбирането за нацията във Франция прогресира - след революцията от 1789 г. национализмът придобива облик на привързаност към прогресиращата идея за свобода и равенство. До Революцията французите се самоидентифицират основно по региони (провансалец, гасконец и т.н.) или по религия (католик или протестант). След провъзгласяването на Франция за република всички хора формално стават равни граждани – французи. В началото на ХІХ в. голям процент от населението не говори държавния език. В учебните заведения обаче занятията се водят на френски език и така се увеличава броят на гражданите ползващи официалния френски език. Френският език днес е един от основните официални езици на Европейския съюз, в т.ч. и език на правото. Французите много често отказват да ползват друг език, различен от френския, дори в общуването с туристи.

Франция не остава безучастна към призивите на национализма. Често французите проявяват нетърпимост към културните прояви, противоречащи на традициите –така например, Франция забрани носенето на бурки на обществени места. В труда си „Създаване на националните идентичности – Европа ХVІІІ-ХХ в.“ френската изследователка Ан-Мари Тиес критикува вижданията на Ернест Ренан, който през 1882 г. предсказва, че един ден нациите в Европа ще изчезнат и твърди:

¹⁸⁹ Breen, K. and O'Neill, S. (eds.), *After the Nation? Critical Reflections on Nationalism and Postnationalism*, London: Palgrave Macmillan, 2010

¹⁹⁰ <http://www.toupie.org/Dictionnaire/Nation.htm>

„Нациите не са вечни, те имат начало и ще имат край. И най-вероятно ще бъдат заменени от европейска конфедерация”.¹⁹¹

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Както показахме дотук, социалното конструиране за нация зависи от културната среда, в която се развиват тези процеси. Когато формирането на нацията предхожда това на териториалната държава, нацията се конструира като гражданска общност, чийто политически изразител е държавата. Когато е обратното, то нацията се мисли като етнокултурна общност.

В германския социален конструкт нацията е неизменно свързана с територията и с желанието за обединение, а в съвременен план - с целта да не се забравя травматата, нанесена от национал-социализма. Социалното конструиране на нацията възниква като романтичен дискурс, който обхваща теми като колективно самоопределение и културна идентичност. Поставен е акцент върху нацията като естествен етно-лингвистичен феномен. Политическата цел във вътрешен план е била преодоляване на разделението между католици и протестанти. Национал-социализмът на Хитлер, обаче конструира модел за нацията, който представлява политическа злоупотреба, оправдала агресията и геноцида срещу етническият друг.

Във Великобритания социалният конструкт за нацията се утвърждава, за да осигури културно единство на британците и да включи англичани, шотландци, ирландци и уелшци. Британците асоциират нацията със съюз, който трябва да осигури политическо единство. Нацията е мощна, но и амбивалентна сила в британската политика. Тя съществува в гражданска форма, която приема сближаване в многообразието на Обединеното кралство и на неговите бивши колонии. Напоследък обаче етническият модел за нация набира скорост въз основа на конструирането на все повече страхове от растящ брой имигранти.

Френският социален конструкт за нацията формира своите очертания след Френската революция от 1789 г. и затова се асоциира с нейните идеали за равенство, братство, свобода. Същевременно обаче нацията служи за политическа злоупотреба – Наполеон оправдава войните, които води, с необходимостта да разпространи тези идеали из цяла Европа. По-късно френският дискурс за нацията се развива в контекста на войните с Германия и на наранената национална гордост, особено през първата и втората световна война. След помирението в Западна Европа генерал Шарл де Гол използва конструкти за нацията, за да налага идеята за Европа, независима от американско и съветско влияние.

В различните гледни точки при социалното конструиране на нацията се отразява историческото развитие на европейските общности и създаваните от тях държави, религиозната им специфика и социо-културните им особености. В съвременния контекст на социално конструиране все повече място намират фактори, като миграционна политика, отношението към национално различните и към интеграцията на чужденците.

В обобщение можем да твърдим, че общопреживяният опит от дадена човешка общност е в основата на социалното конструиране на нацията.

Не гените, не местонахождението, а историческата събитийност на разграничаване, основано на специфична идентичност, влияе върху дискурса, чрез който отделните култури извършват социална конструкция и реконструкция на нацията. Изследванията на нацията в Европа следва да отчетат това културно многообразие.

¹⁹¹ Тиес, Ан-Мари. Създаването на националните идентичности. Европа XVIII – XX в. Прев. Гр. Атанасов. 2011.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Андерсън, Б., Въобразените общности, Размишления върху произхода и разпространението на национализма, София 1998, с. 21-22, с. 23
- [2]. Димков, Н., Звезда на съгласието, Шумен, 1993
- [3]. Кацарски, И., За природата и възникването на нацията, Философски алтернативи, 4, 1994, с.11-22
- [4]. Деланти, Д., Изобретявайки Европа: Идея, идентичност, реалност. София: Балкани, 2002
- [5]. Делчев, П., Философия на нацията на Петър Бицили, Философски алтернативи, 4, 2013, с. 5-22
- [6]. Гиндеа, Г., Европейската идея в първата половина на XX век. От утопията до първото институционализиране. Балканистичен Форум, 1-3, 2003
- [7]. Gellner, E., Nations and Nationalism, Oxford: Blackwell, 1983
- [8]. Smith, A. D., National Identity, Harmondsworth: Penguin, 1991
- [9]. Breen, K. and O'Neill, S. (eds.), After the Nation? Critical Reflections on Nationalism and Postnationalism, London: Palgrave Macmillan, 2010
- [10]. <http://www.toupie.org/Dictionnaire/Nation.htm>
- [11]. Тиес, Ан-Мари. Създаването на националните идентичности. Европа XVIII – XX в. Прев. Гр. Атанасов. 2011.
- [12]. <http://www.wissen.de/lexikon/nation>
- [13]. <http://www.kulturglossar.de/html/n-begriffe.html>
- [14]. <http://www.uni-svishtov.bg/philosophy/fpss/Fpss5.htm>

За контакти:

Силва Станиславова Ганева, докторант при катедра „Европеистика и международни отношения“, факултет „Бизнес и мениджмънт“, Русенски университет „Ангел Кънчев“
тел. 0887 301 063

Докладът е рецензиран.